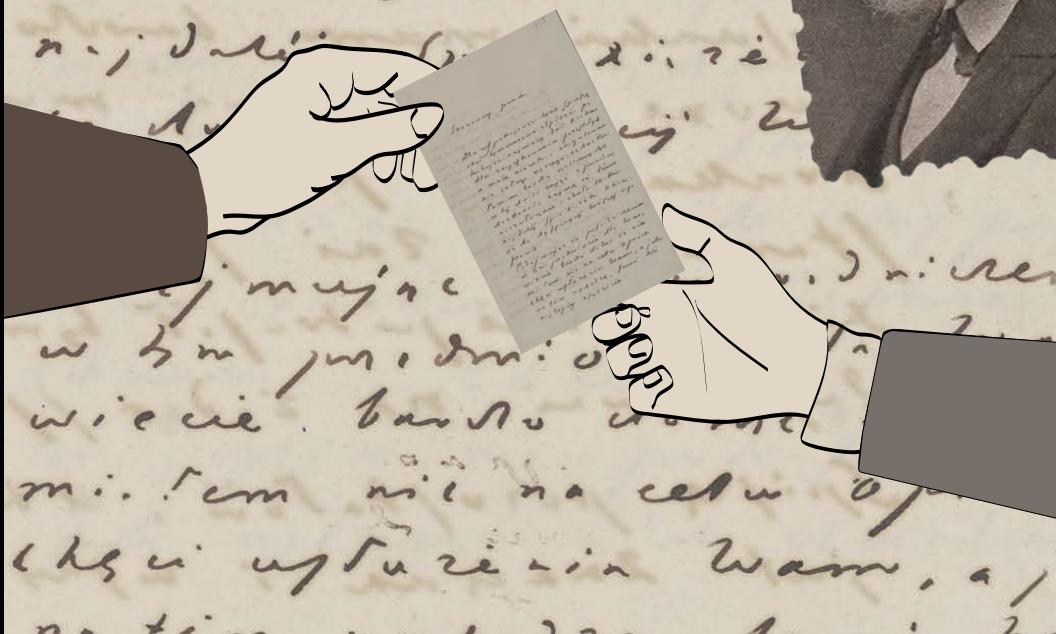
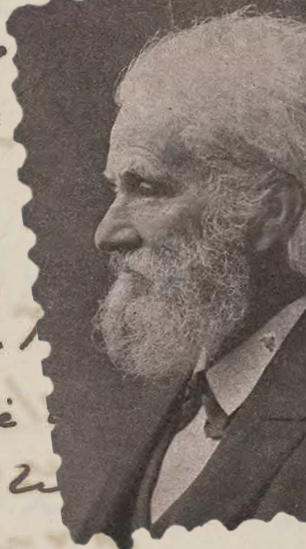
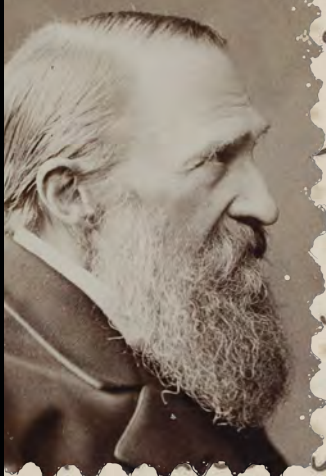

Józef Ignacy Kraszewski
Władysław Mickiewicz

Stanowny panie.

Listy

BIBLIOTHECA IAGELLONICA. FONTES ET STUDIA

T. 49

LISTY

BIBLIOTHECA IAGELLONICA. FONTES ET STUDIA

T. 49

Józef Ignacy Kraszewski

Władysław Mickiewicz

LISTY

edycja i opracowanie

Monika Jaglarz, Urszula Klatka, Piotr Tylus

tłumaczenie listów francuskojęzycznych na język polski

Piotr Tylus

WYDAWNICTWO
KSIĘGARNIA
AKADEMICKA

Kraków 2026

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności
© Copyright for this edition Księgarnia Akademicka

Redaktor serii: Zdzisław Pietrzyk
Komitet redakcyjny: Monika Jaglarz, Elżbieta Knapiek, Lucyna Nowak,
Jacek Partyka, Zdzisław Pietrzyk, Remigiusz Sapa

Recenzja: dr hab. Janusz Pezda, prof. UJ

Opracowanie redakcyjne: Magda Kowalewicz

Projekt okładki: Weronika Białokoz

Skład: Jacek Tylus

Publikacja dofinansowana ze środków budżetu państwa w ramach programu realizowanego przez Ministra Edukacji i Nauki pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki”, nr projektu 11H 20 0407 88, kwota dofinansowania 500 000 zł, całkowita wartość projektu 500 000 zł

Tytuł projektu: *Edycja krytyczna niepublikowanej korespondencji między Józefem Ignacym Kraszewskim a Władysławem Mickiewiczem*

Numer umowy: 0407/NPRH9/H11/88/2021

Grantobiorca: Polska Akademia Umiejętności

Kierownik projektu: prof. dr hab. Piotr Tylus

Współpraca: dr Alicja Bańczyk

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

ISBN 978-83-8368-437-6 (druk)

ISBN 978-83-8368-438-3 (online)

<https://doi.org/10.12797/9788383684383>

ISSN 1425-851X

Ten utwór jest dostępny na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa 4.0 Międzynarodowe (CC BY 4.0)

UNIwersytet Jagielloński, Biblioteka Jagiellońska
al. Mickiewicza 22, 30-059 Kraków
<https://bj.uj.edu.pl>

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
e-mail: publishing@akademicka.pl
Księgarnia internetowa: <https://akademicka.pl>

Spis treści

Wstęp.....	7
Wykaz listów w porządku chronologicznym.....	39
Korespondencja między Józefem Ignacym Kraszewskim a Władysławem Mickiewiczem z lat 1859-1887.....	51
Aneks.....	703
Bibliografia (w wyborze).....	711
Streszczenie.....	717
Summary.....	719
Indeks osób i instytucji.....	721

Wstęp

Listy wymieniane między Józefem Ignacym Kraszewskim (1812-1887) a Władysławem Mickiewiczem (1838-1926) pozostają po dziś dzień nieznanemu szerszemu gronu uczonych: dotychczas nikt nie podjął się ich gruntownego opracowania ani publikacji, choć nie brakowało badaczy, którzy sięgali do tych materiałów. Chodzi mianowicie o korespondencję obejmującą 400 listów, pisanych zarówno po polsku, jak i po francusku (przy czym nieznaną przewagę liczebną stanowią listy w języku francuskim), przechowywaną w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej (rękopisy o sygnaturach: 6520, 6527, 13133-13137)¹.

Józef Ignacy Kraszewski² – autor wielu poczytnych powieści, a także dziennikarz, tłumacz, wydawca, właściciel drukarni, malarz i kolekcjoner (by wymienić tylko niektóre jego zajęcia) – cieszył się wśród współczesnych ogromną popularnością. Powieści historyczne i obyczajowe; liczne publikacje ogłaszane w prasie polskiej i zagranicznej; broszury poruszające sprawy polityczne i społeczne; polemiki, które przysparzały mu oddanych zwolenników, ale i zapiekłych przeciwników – to wszystko przyniosło mu rozgłos i spowodowało, że Kraszewski uzyskał spory wpływ na polską opinię publiczną. Nie bez powodu jubileusz 50-lecia jego pracy twórczej, obchodzony w Krakowie w 1879 r., był wyrazem szacunku i manifestacją patriotyczną, a także stał się okazją do podjęcia ważnych inicjatyw społecznych: utworzenie Muzeum Narodowego w Krakowie, projekt Macierzy Szkolnej dla upowszechniania edukacji czy powrót do pomysłu wybudowania w Krakowie pomnika Adamowi Mickiewiczowi³.

Władysław Mickiewicz⁴ – najstarszy syn Adama i Celiny z Szymanowskich – jako biograf i edytor dzieł Adama Mickiewicza, a zarazem ich tłumacz na język francuski, niezwykle przyczynił się do spopularyzowania spuścizny ojca. Był także prężnie

¹ Podstawowe informacje na temat tego zasobu zostały już zawarte w następującym artykule, którego celem była jednocześnie promocja projektu poświęconego korespondencji J.I. Kraszewskiego i W. Mickiewicza w polskim środowisku naukowym: P. Tylus, *O potrzebie wydania korespondencji między Józefem Ignacym Kraszewskim a Władysławem Mickiewiczem*, „Pamiętnik Literacki” R. 115, 2024, z. 2, s. 155-166. Część informacji, zweryfikowana w trakcie realizacji projektu, została tutaj poprawiona i uaktualniona.

² W. Danek, *Józef Ignacy Kraszewski*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 15, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo PAN, Wrocław 1970, s. 221-229.

³ *Józef Ignacy Kraszewski*, oprac. S. Stupkiewicz, I. Śliwińska, W. Roszkowska-Sykałowa, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1966, s. 33, *Bibliografia Literatury Polskiej „Nowy Korbut”*, t. 12.

⁴ A. Kłossowski, *Władysław Mickiewicz*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 20, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo PAN, Wrocław 1975, s. 713-715; idem, *Ambasador książki polskiej w Paryżu. Władysław Mickiewicz*, Wydawnictwo Ossolineum, Wrocław 1971.

działającym wydawcą i księgarzem, publicystą, aktywnym działaczem społecznym i politycznym. W 1899 r. krakowska Akademia Umiejętności powierzyła mu przejętą przez siebie Bibliotekę Polską w Paryżu – stworzył tam w 1903 r. Muzeum Adama Mickiewicza, gdzie złożył odziedziczone lub zgromadzone przez siebie rękopisy, dokumenty i pamiątki po ojcu. Podobnie jak Kraszewski, W. Mickiewicz był postacią ważną i dla emigracji polskiej, i dla rodaków pozostających w kraju. Jak trafnie zauważył Andrzej Kłossowski, „stawał się powoli człowiekiem-instytucją, duchowym ambasadorem ojczyzny, z którego opinią liczyli się Polacy w kraju i władze francuskie”⁵.

Do ich pierwszego spotkania doszło we wrześniu 1858 r., kiedy to Kraszewski przybył do Paryża w poszukiwaniu korespondentów dla warszawskiego dziennika, z którym wówczas współpracował⁶. Jak wspomina W. Mickiewicz, „[...] prawie codziennie gościł u siebie najwybitniejszych przedstawicieli emigracji polskiej, co było powodem do namiętnych dyskusyj: emigracji było pilno zobaczyć kraj na arenie bojowej, kraj zaś niespokojnie badał, jak emigracja mogłaby mu w razie potrzeby dopomóc”⁷. Do tego tematu – przesyłania kronik paryskich do warszawskiej „Gazety Codziennej” – nawiązuje pierwszy zachowany list Kraszewskiego datowany na 18/30 czerwca 1859 r. i wysłany z Żytomierza. Kilka kolejnych listów z lat 1859-1861 dotyczy teje gazety – od 1861 r. ukazującej się pod tytułem „Gazeta Polska” – i kontaktów z jej właścicielem, Leopoldem Kronenbergiem⁸.

Kraszewski i Mickiewicz ponownie spotkali się w roku 1861, a Mickiewicz odnotował w *Pamiętnikach*: „ale odtąd już nie straciłem go z oczu i nie przerwałem listownych wynurzeń”⁹. Kontakty te uległy jednak czasowemu zerwaniu i zostały wznowione dopiero w roku 1864¹⁰ – po powrocie Mickiewicza z dłuższych podróży oraz po wydaleniu Kraszewskiego z granic Królestwa Polskiego. Wówczas, jak pisze Władysław, „korespondencja nasza rozpoczęła się znowu, żeby się już nie przerwać póty, póki on zdolny był utrzymać pióro w ręku”¹¹.

⁵ Idem, *Władysław Mickiewicz...*, s. 714.

⁶ W. Mickiewicz, *Pamiętniki*, t. 1, tłum. S.P. Koczorowski, A. Wyleżyńska, Gebethner i Wolff, Warszawa 1926, s. 251 – cf. wydanie oryginalne pamiętników: L. Mickiewicz, *Mémoires (cahiers)*, t. 1, édition établie par E. Kolinko, revue par M. Bieńczyk, K. Bartkiewicz, J. Delaperrière, avec une introduction de M. Sokołowski, Instytut Badań Literackich PAN, Warszawa 2023, s. 337.

⁷ W. Mickiewicz, *Pamiętniki...* (1926), t. 1, s. 270 (pierwsze wydanie) – cf. wydanie oryginalne: L. Mickiewicz, *Mémoires (cahiers)...*, t. 1, s. 339.

⁸ Listy nr 2-6.

⁹ W. Mickiewicz, *Pamiętniki...* (1926), t. 1, s. 270 (pierwsze wydanie) – cf. wydanie oryginalne: L. Mickiewicz, *Mémoires (cahiers)...*, t. 1, s. 339.

¹⁰ List nr 8 (z 14 grudnia 1864 r.) jest ewidentnie odpowiedzią na niezachowany list W. Mickiewicza (pierwszy zachowany list W. Mickiewicza do J.I. Kraszewskiego pochodzi dopiero z 11 grudnia 1865 r. – list nr 9).

¹¹ W. Mickiewicz, *Pamiętniki...* (1926), t. 1, s. 253-254 (pierwsze wydanie) – cf. wydanie oryginalne: L. Mickiewicz, *Mémoires (cahiers)...*, t. 1, s. 338-339.

Ogromna korespondencja Józefa Ignacego Kraszewskiego, obejmująca listy adresowane do niego, zachowała się w postaci rękopisów oznaczonych w Bibliotece Jagiellońskiej sygnaturami: 6932-6941 (Seria I), 6456-6460 (Seria II) oraz 6460-6546 (Seria III).

Zbiór wpłynął do Biblioteki Jagiellońskiej niedługo po śmierci Kraszewskiego, w 1888 r., jako dar jego spadkobierców¹². O znaczeniu tego zasobu pisał Adam Bar w sposób następujący: „...nie trudno ocenić wartość tej korespondencji. Nie tylko historyk literatury znajdzie tutaj bardzo obfity materiał nawet do opracowań monograficznych, ale i historyk, badacz sztuki, dziejów filozofii w Polsce spotka się z niejednym ważnym i ciekawym przyczynkiem i szczegółem”¹³. Listy Władysława Mickiewicza zawarte są w tomie oznaczonym sygnaturą 6520 (k. 21-406), dodatkowo jeden list W. Mickiewicza do Kraszewskiego, z 21 maja 1870 r., znajduje się w rękopisie 6527 (k. 109). Należy także wspomnieć o przechowywanych w Muzeum Adama Mickiewicza w Paryżu brulionach listów W. Mickiewicza do Kraszewskiego, z roku 1877 i 1884, oraz kopiach listów Księgarni Luksemburskiej z lat 1872-1873¹⁴, a także o zachowanym w Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza w Warszawie kopiariuszu rachunków i listów Księgarni z lat 1866-1889¹⁵.

Z kolei listy Józefa Ignacego Kraszewskiego adresowane do Władysława Mickiewicza znajdują się w jednostce, która do roku 2025 figurowała w Bibliotece Jagiellońskiej jedynie pod sygnaturą akcesyjną: Przyb. 101/65. Jednostka ta, podzielona na pięć części, oznaczona jest obecnie sygnaturami: 13133-13137¹⁶.

Zbiór listów Kraszewskiego został подарowany Polsce przez władze Niemieckiej Republiki Demokratycznej w 1965 r., a następnie (25 czerwca 1965 r.) przekazany

¹² Szczegóły dotyczące proveniencji – zob. *Inwentarz rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej nr 6001-7000. Części I nr 6001-6500*, oprac. A. Jałbrzykowska, J. Zathej, przy współud. Z. Łagodowej i J. Tyszkowskiej, UJ, Kraków 1962, s. 220-221, *Wydawnictwa Jubileuszowe – Uniwersytet Jagielloński*, t. 3.

¹³ A. Bar, *Indeks korespondencji Józefa Ignacego Kraszewskiego przechowywanej w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej*, Krakowskie Koło Związku Bibliotekarzy Polskich, Kraków 1929, s. 11.

¹⁴ Sygnatury: MAM 1154, t. I, k. 77-80, oraz MAM 1172, k. 77-78, 80, 122 – zob. *Katalog rękopisów Muzeum Adama Mickiewicza w Paryżu*, t. 2: *Archiwum Władysława Mickiewicza. Rękopisy nr 1114-1284*, oprac. A. Biernat i W. Kordaczuk, przy współpr. M. Sokołowskiego i E. Rutkowskiej, z pomocą M. Bazeli, M. Chilińskiej, E. Kolinko i E. Kosieradzkiej, [kierownictwo i red. nauk. prof. dr hab. M. Sokołowski i E. Rutkowska], Société historique et littéraire polonaise – Instytut Badań Literackich PAN, Paryż–Warszawa 2023, s. 127; M. Sokołowski, *Paris, Ladis, Paradis. Biografia polityczna Władysława Mickiewicza*, Instytut Badań Literackich, Warszawa 2023, s. 293.

¹⁵ Zob. H. Natuniewicz, *Zbiory i prace polonijne w Muzeum im. Adama Mickiewicza w Warszawie*, Biblioteka Narodowa, Warszawa 1984.

¹⁶ *Inwentarz rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej nr 12841-13300*, oprac. J. Baster, G. Fulara, I. Hojda, M. Jaglarz, U. Klatka, Z. Koziński (w druku).

przez Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego Bibliotece Jagiellońskiej¹⁷. W notatce przygotowanej przez bibliotekarza Biblioteki Jagiellońskiej, Władysława Bandurę¹⁸, czytamy, że listy te mogły pochodzić ze zbiorów Biblioteki Polskiej w Paryżu, gdzie przechowywana jest spuścizna Władysława Mickiewicza, w tym jego obszerna korespondencja. Władysław Mickiewicz zdeponował część swojego archiwum w Muzeum Adama Mickiewicza, działającym przy owej Bibliotece, pozostała część natomiast, po śmierci ojca, sukcesywnie przekazywała do Muzeum Maria Mickiewiczówna¹⁹. Nie ulega wątpliwości, że listy otrzymywane od Kraszewskiego czy od innych korespondentów Władysław przechowywał w swoim mieszkaniu przy 7, rue Guénégaud w Paryżu. Skoro część swoich papierów osobiście przekazał do Muzeum Adama Mickiewicza przy Bibliotece Polskiej w Paryżu, a pozostałe trafiły tam po jego śmierci, stwierdzenie, że omawiany zasób znalazł się w tym właśnie miejscu, jest być może czymś więcej niż hipotezą. Nie wiemy natomiast, kiedy dokładnie listy otrzymane przez Władysława od Kraszewskiego tam trafiły. Dodajmy, że część materiałów po W. Mickiewiczu znajduje się także w warszawskim Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza, ale są tam one przechowywane jako depozyt Biblioteki Polskiej w Paryżu (z tego właśnie zasobu pochodzi list nr 401 zamieszczony w aneksie do niniejszej edycji²⁰). Z kolei dzięki Mieczysławowi Rulikowskiemu możemy z całą pewnością stwierdzić, że ów zbiór rzeczywiście przechowywano w Muzeum Adama Mickiewicza przy Bibliotece Polskiej w Paryżu. Rulikowskiemu zawdzięczamy jednocześnie krótką charakterystykę całego zasobu. Odnotował on, iż placówka ta posiadała 205 listów Józefa Ignacego Kraszewskiego do Władysława Mickiewicza – informację tę przekazało najpewniej Muzeum, w odpowiedzi na wspomnianą przez autora ankietę²¹.

W czasie II wojny światowej Biblioteka Polska w Paryżu została przejęta i rozgrabiona przez Niemców. Tak oto Louise Cuisinier – bibliotekarka z Biblioteki Narodowej w Paryżu, władająca językiem polskim i odbywająca po II wojnie światowej roczny staż w Bibliotece Jagiellońskiej – pisała na ten temat:

¹⁷ Zob. rkp. BJ 13133, k. 5-6: „Notatka w sprawie zbioru listów J.I. Kraszewskiego przekazanego Bibliotece Jagiellońskiej przez Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego w dniu 25 czerwca 1965 r.,” sporządzona 30 czerwca 1965 r. przez Annę Jałbrzykowską.

¹⁸ Rkp. BJ 13133 III, k. 2-4: „Notatka o listach J.I. Kraszewskiego do Wł. Mickiewicza przekazanych Bibliotece Jagiellońskiej przez Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego w dniu 25 czerwca 1865 r.”

¹⁹ „Wiadomo, że część przejrzanych materiałów oddawała [Maria Mickiewiczówna] do Muzeum Adama Mickiewicza jeszcze przed 1931 r., uzupełniając w ten sposób zasób przekazywany tam przez ojca od jego założenia w 1903 r.” (*Katalog rękopisów Muzeum Adama Mickiewicza w Paryżu*, t. 2: *Archiwum Władysława Mickiewicza...*, s. 18). Zob. też przedmowę Franciszka Pułaskiego w: *Katalog rękopisów Muzeum Adama Mickiewicza w Paryżu*, oprac. A. Lewak, Księgarnia Gebethnera i Wolffa, Kraków–Warszawa 1931, s. XIV.

²⁰ Rkp. Muz. Lit. 92, t. II, k. 72-73.

²¹ M. Rulikowski, *Korespondencja Kraszewskiego*, [w:] *Księga ku czci Józefa Ignacego Kraszewskiego*, red. I. Chrzanowski, Wołyńskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Łuck 1939, s. 18, notka 10.

Podobny los²² spotkał Bibliotekę Polską na Quai d'Orléans. Liczyła ona około 130 000 książek, a ponadto druki ulotne. Z tej liczby udało się ukryć w Tuluzie i okolicach tego miasta 30 000 tomów oraz zbiory Muzeum Mickiewicza. Pozostałe 100 000 Niemcy wywieźli, *stosując również we Francji te same okrutne metody walki z polską książką, co i w Polsce*²³. Już po wojnie udało się polskiej ekipie naukowej odnaleźć część książek pochodzących z Biblioteki Polskiej²⁴.

Zbiory paryskiego Muzeum Adama Mickiewicza zostały zatem przewiezione do Tuluzi, ale najwyraźniej nie w całości, skoro kolekcja listów Kraszewskiego do Władysława Mickiewicza znalazła się w NRD i stamtąd przekazano ją władzom polskim. Ponad dwudziestoletni etap wędrówki tego zasobu pozostaje tajemnicą.

Dodajmy, że Kraszewski znany był z wyjątkowej życzliwości wobec ludzi, dlatego cieszył się wieloma przyjaźniami i otrzymywał mnóstwo listów od przyjaciół, czytelników i wielbicieli. A pisanie listów stanowiło dla niego codzienną praktykę, niemal rytuał. Część jego rozległej korespondencji – zarówno wychodzącej, jak i przycho- dzącej – została już opublikowana. Owe edycje są liczne²⁵, jednak nie obejmują listów stanowiących przedmiot niniejszego opracowania.

²² Wcześniej autorka wspomina Bibliotekę im. Turgieniewa, założoną w Paryżu w roku 1875.

²³ Podkreślenie nasze.

²⁴ L. Cuisinier, *Biblioteki paryskie podczas wojny 1940-1944*, „Przegląd Biblioteczny” R. 15, 1947, s. 156-171. Po czym autorka dodaje: „Zniszczeniu uległy również w 1941 r. magazyny księgarni Gebethnera i Wolffa na Bd Saint-Germain. Nieszczęsne książki polskie porwane i pobrudzone leżały na chodnikach tego bulwaru” (*ibidem*, s. 171). Może zastanawiać fakt, że okupujące północną część Francji wojska niemieckie nie obchodziły się w taki sposób ze spuścizną kulturową przechowywaną w bibliotekach francuskich. Walka z polskim dziedzictwem kulturowym stanowiła dodatkowy wymiar działań wojennych prowadzonych przez Niemców.

²⁵ Wykaz listów J.I. Kraszewskiego wraz z bibliografią edycji znajduje się w poświęconym mu tomie dwunastym serii *Bibliografia Literatury Polskiej „Nowy Korbut”* (Józef Ignacy Kraszewski, oprac. S. Stupkiewicz, I. Śliwińska, W. Roszkowska-Sykałowa, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1966, s. 136-147). Wydania książkowe listów Kraszewskiego (opublikowane po ukazaniu się tomu „Nowego Korbuta”) są następujące: *Listy do Adama i Joanny Miłaszewskich, rodziny Langie, Walerego Eljasza-Radzikowskiego*, oprac. W. Danek, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo PAN, Wrocław 1966; *Listy do rodziny 1820-1863, cz. 1: W kraju*, oprac. W. Danek, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1982; *Listy do rodziny 1863-1886, cz. 2: Na emigracji*, oprac. S. Burkot, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo PAN, Kraków–Wrocław 1993; *Listy do Władysława Choźdzkiewicza*, oprac. S. Burkot, Wydawnictwo Edukacyjne, Kraków 1999; *Korespondencja Józefa Ignacego Kraszewskiego z Filipem Löbensteinem w latach 1877-1882*, oprac. T.B. Hadaś, J. Łączewski, Wydawnictwo Instytutu Tarnogórskiego, Tarnowskie Góry 2002; *Listy do Władysława Maleszewskiego*, oprac. M. Obrusznik-Partyka, Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie przy Filii Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego Jana Kochanowskiego, Piotrków Trybunalski 2011; „*Pracujemy dla Polski*”. *Listy Władysława Platera do Józefa Ignacego Kraszewskiego z lat 1863-1887*, wstęp i oprac. Z. Pietrzyk, transkr. i tłum. listów w jęz. francuskim A. Bober, oprac. red. listów w jęz. francuskim P. Tylus, Księgarnia Akademicka, Kraków 2022, *Bibliotheca Iagellonica. Fontes et Studia*, t. 44; „*Mimo, że jestem chory i jak ocet kwaśny, ale chwytam za pióro*”.

W opublikowanym w „Kronice Powszechnej” w 1912 r. wspomnieniu w setną rocznicę urodzin pisarza²⁶ Władysław Mickiewicz wykorzystał fragmenty listów Kraszewskiego; niewielką część jego korespondencji zawarł także w swoich pamiętnikach²⁷. Warto jednak zastrzec, że są to głównie urywki, przytaczane zazwyczaj w sposób swobodny – jako pojedyncze passusy, niekiedy skrócone, często niedokładne, przekręcone. Cytaty te nie oddają w pełni sensu ani tonu oryginalnych listów. Dla przykładu: w liście z 10 grudnia 1879 r., wysłanym z Drezna²⁸, pojawia się kwestia przeniesienia prochów Adama Mickiewicza do Krakowa i wystawienia mu pomnika – cytujemy za rękopisem:

Na list wasz wczoraj odebrany spieszę Wam odpowiedzieć, że na całą treść jego się zgadzam. Kwestia przeniesienia zwłok jeszcze jest na dalszym planie, zaledwie ją poruszono, a w Krakowie, o ile go znam, będzie ona jeszcze wiele faz przechodzić, nim do jakiego przyjdzie postanowienia. Głównym motorem w tej sprawie jest młodzież uniwersytecka, ale ostatecznie stanowiąc będą ultramontańscy przewodcy i duchowieństwo. Na Wawelu, gdzie by przystało złożyć śp. Ojca Waszego, nie dadzą miejsca i już przygotowano kryptę na Skałce, gdzie są zwłoki Długosza i gdzie chcą wszystkich literatów, poetów itd. osobno oddzielić, aby się nie bratali z królami i hetmanami, choć niejeden z nich, jak Wasz Ojciec, narodowi hetmanił. [...]

A teraz przytoczmy ten sam passus za pamiętnikami Mickiewicza²⁹:

Spieszę zawiadomić pana, że apróbuję wnioski jego wczorajszego listu. Sprawa przeniesienia zwłok pańskiego ojca leży na drugim planie. W Krakowie zaledwie zabrano się do niej, przez wiele faz jeszcze przejdzie, zanim jakaś decyzja zostanie powzięta. Inicjatywę w tej sprawie podjęła głównie młodzież uniwersytecka, ale ostateczne rozwiązanie zależy od

Korespondencja między Józefem Ignacym Kraszewskim a Karolem Estreicherem z lat 1867-1886, wstęp i oprac. B. Kurek, Księgarnia Akademicka, Kraków 2022, *Bibliotheca Iagellonica. Fontes et Studia*, t. 42. Edycje listów Kraszewskiego w czasopiśmie (wykaz tytułów nieodnotowanych w Polskiej Bibliografii Literackiej on-line; obejmuje ona publikacje do 2003 r., zob. Polska Bibliografia Literacka, [on-line:] <http://pbl.ibl.poznan.pl/> – 28 I 2023); *Nieznane listy Józefa Ignacego Kraszewskiego do Wacława Aleksandra Maciejowskiego*, oprac. T. Szperna, „Studia i Materiały Polonistyczne” 2007, t. 7, s. 83-96; *Listy Sygurda Wiśniowskiego do Józefa Ignacego Kraszewskiego (1877-1881)*, oprac. K.Z. Szymańska, „Pamiętnik Literacki” R. 100, 2009, z. 4, s. 141-166; *Listy Jakuba Goldszmita do Józefa Ignacego Kraszewskiego*, oprac. B. Wojnowska, „Pamiętnik Literacki” R. 104, 2013, z. 4, s. 153-197.

²⁶ W. Mickiewicz, *Ze wspomnień o Kraszewskim*, „Kronika Powszechna” (Lwów) 1912, nr 48-51 (30 XI – 21 XII).

²⁷ Znajomości z Józefem Ignacym Kraszewskim Władysław Mickiewicz poświęcił w *Pamiętnikach (Mémoires)* cały rozdział – zob. W. Mickiewicz, *Pamiętniki...* (1926), t. 1, rozdz. VII, s. 251-299 (pierwsze wydanie).

²⁸ List nr 206.

²⁹ W. Mickiewicz, *Pamiętniki...* (1926), t. 1, s. 270 (pierwsze wydanie).

Bibliografia (w wyborze)

Rękopisy

Kraków, Biblioteka Jagiellońska, Korespondencja J.I. Kraszewskiego z lat 1833-1887: rkp. 6932-6941: Seria I; rkp. 6456-6460: Seria II; rkp. 6460-6546: Seria III.

Edycje źródeł

Adama Mickiewicza wspomnienia i myśli, z rozmów i przemówień zebr. i oprac. S. Pi-goń, Wydawnictwo Czytelnik, Warszawa 1958.

Goszczyński S., *Dziennik Sprawy Bożej*, t. 1-2, oprac. i wstęp Z. Sudolski, współpr. W. Kordaczuk, M.M. Matusiak, Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa 1984.

Korespondencja Józefa Ignacego Kraszewskiego z Filipem Löbensteinem w latach 1877-1882, oprac. T.B. Hadaś, J. Łączewski, Wydawnictwo Instytutu Tarnogórskiego, Tarnowskie Góry 2002.

Korespondencja Józefa Ignacego Kraszewskiego z Władysławem Wisłockim ze zbiorów rękopiśmiennych Biblioteki Jagiellońskiej, oprac. M. Jaglarz, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” R. 62, 2012, s. 97-112.

Kraszewski J.I., *Listy do Adama i Joanny Miłaszewskich, rodziny Langie, Walerego Eljasza-Radzikowskiego*, oprac. W. Danek, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo PAN, Wrocław 1966.

Kraszewski J.I., *Listy do rodziny 1820-1863*, cz. 1: *W kraju*, oprac. W. Danek, [wstęp S. Burkot], Wydawnictwo Literackie, Kraków 1982.

Kraszewski J.I., *Listy do rodziny 1863-1886*, cz. 2: *Na emigracji*, oprac. S. Burkot, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo PAN, Kraków–Wrocław 1993.

Kraszewski J.I., *Listy do Władysława Chodźkiewicza*, oprac. S. Burkot, Wydawnictwo Edukacyjne, Kraków 1999.

Kraszewski J.I., *Listy do Władysława Maleszewskiego*, oprac. M. Obrusznik-Partyka, Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie przy Filii Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego Jana Kochanowskiego, Piotrków Trybunalski 2011.

Kraszewski J.I., *Pamiętniki*, oprac. W. Danek, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1972.

Kraszewski J.I., Lenartowicz T., *Korespondencja*, do druku przygot. i koment. opatrzył W. Danek, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo PAN, Wrocław 1963.

- Kraszewski K., *Silva rerum. Wspomnienia i zapiski dzienne z lat 1830-1881. Kronika domowa*, oprac. i wstęp Z. Sudolski, współpr. I. Najda, Wydawnictwo Ancher, Warszawa 2000.
- Lenartowicz T., Jabłonowska J., *Korespondencja*, oprac. i do druku podał J. Fert, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2003.
- Lenartowicz T., Mickiewiczówna H., *Korespondencja*, oprac. i do druku podał J. Fert, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 1997.
- Listy Jakuba Goldszmita do Józefa Ignacego Kraszewskiego*, oprac. B. Wojnowska, „Pamiętnik Literacki” R. 104, 2013, z. 4, s. 153-197.
- Listy Sygurda Wiśniowskiego do Józefa Ignacego Kraszewskiego (1877-1881)*, oprac. K.Z. Szymańska, „Pamiętnik Literacki” R. 100, 2009, z. 4, s. 141-166.
- Mickiewicz L., *Mémoires (cahiers)*, t. 1-2, édition établie par E. Kolinko, revue par M. Bieńczyk, K. Bartkiewicz, J. Delaperrière, avec une introduction de M. Sokółowski, Instytut Badań Literackich PAN, Warszawa 2023.
- Mickiewicz W., *Pamiętniki*, t. 1-3, tłum. S.P. Koczorowski, A. Wyleżyńska, Gebethner i Wolff, Warszawa 1926-1933.
- Mickiewicz W., *Pamiętniki*, tekst na nowo oprac., wstępem, przypisami i notą opatrzył M. Troszyński, tłum. z jęz. francuskiego cytatów literackich i zwrotów K. Rutkowski, Wydawnictwo Iskry, Warszawa 2012.
- Mickiewicz W., *Ze wspomnień o Kraszewskim*, „Kronika Powszechna” (Lwów) 1912, nr 48-51 (30 IX – 21 XII).
- „*Mimo, że jestem chory i jak ocet kwaśny, ale chwytam za pióro*”. *Korespondencja między Józefem Ignacym Kraszewskim a Karolem Estreicherem z lat 1867-1886*, wstęp i oprac. B. Kurek, Księgarnia Akademicka, Kraków 2022, *Bibliotheca Iagellonica. Fontes et Studia*, t. 42.
- Nieznane listy Józefa Ignacego Kraszewskiego do Wacława Aleksandra Maciejowskiego*, oprac. T. Szperna, „Studia i Materiały Polonistyczne” 2007, t. 7, s. 83-96.
- „*Pracujemy dla Polski*”. *Listy Władysława Platera do Józefa Ignacego Kraszewskiego z lat 1863-1887*, wstęp i oprac. Z. Pietrzyk, transkr. i tłum. listów w jęz. francuskim A. Bober, oprac. red. listów w jęz. francuskim P. Tylus, Księgarnia Akademicka, Kraków 2022, *Bibliotheca Iagellonica. Fontes et Studia*, t. 44.

Opracowania

- Adam Mickiewicz. Opracowania*, oprac. zespół: Z. Przychodniak (kierownictwo i red. nauk.), J. Borowczyk, Z. Dambek-Giallelis, E. Lijewska, A. Przybyszewska, Instytut Badań Literackich PAN, Warszawa 2025, *Bibliografia literatury polskiej „Nowy Korbut”*, t. 10, vol. 2.
- Adam Mickiewicz. Twórczość*, oprac. zespół: Z. Przychodniak (kierownictwo i red. nauk.), J. Borowczyk, Z. Dambek-Giallelis, E. Lijewska, A. Przybyszewska, Wydawnictwo Badań Literackich PAN, Warszawa 2019, *Bibliografia literatury polskiej „Nowy Korbut”*, t. 10, vol. 1.

Streszczenie

Listy

Józef Ignacy Kraszewski, Władysław Mickiewicz

Książka zawiera edycję krytyczną wraz z opracowaniem korespondencji wymienianej w latach 1859-1887 między Józefem Ignacym Kraszewskim (1812-1887) a Władysławem Mickiewiczem (1838-1926), najstarszym synem Adama Mickiewicza. Owe listy są przechowywane w zbiorach rękopiśmiennych Biblioteki Jagiellońskiej (rękopisy o sygnaturach: 6520, 6527, 13133-13137) i nigdy wcześniej nie były ogłoszone drukiem, z wyjątkiem fragmentów opublikowanych przez Władysława Mickiewicza w jego *Pamiętnikach* (*Mémoires*). Listy Władysława Mickiewicza do Józefa Ignacego Kraszewskiego stanowią niewielką część ogromnej spuścizny epistolarnej powieściopisarza, przekazanej Bibliotece Jagiellońskiej po jego śmierci przez jego spadkobierców. Natomiast listy Kraszewskiego do Mickiewicza zostały zdeponowane przez Władysława lub jego córkę Marię w Muzeum Adama Mickiewicza, działającym przy Bibliotece Polskiej w Paryżu, a stamtąd w czasach II wojny światowej zagrabione przez Niemców wraz z innymi zbiorami. W 1965 r. owe listy zostały podarowane Polsce przez władze Niemieckiej Republiki Demokratycznej i następnie przekazano je Bibliotece Jagiellońskiej. Mowa o ponad 400 listach, napisanych w języku polskim i francuskim, przy czym nieznaczną przewagę liczebną stanowią listy francuskojęzyczne, którym towarzyszą w niniejszej książce tłumaczenia na język polski. Tematyka listów jest bardzo różnorodna: sprawy wydawnicze, sprawy polskie (w tym emigracyjne), międzynarodowe oraz sprawy prywatne. Kraszewski i Mickiewicz wywierali wielki wpływ na ówczesnie żyjących Polaków, poza tym byli baczni obserwatorami bieżących wypadków, dlatego ich listy mogą stanowić źródło cennych informacji dla historyków zajmujących się tym okresem.

Słowa kluczowe: Józef Ignacy Kraszewski, Władysław Mickiewicz, listy, rękopisy, Biblioteka Jagiellońska, Biblioteka Polska w Paryżu

Summary

Letters

Józef Ignacy Kraszewski, Władysław Mickiewicz

This book contains a critical edition (with an introduction) of the correspondence exchanged in the years 1859-1887 between Józef Ignacy Kraszewski (1812-1887) and Władysław Mickiewicz (1838-1926), the eldest son of Adam Mickiewicz. These letters are located in the manuscript collections of the Jagiellonian Library (manuscripts with the reference numbers: 6520, 6527, 13133-13137) and have never before been published in print, with the exception of excerpts published by Władysław Mickiewicz in his "Memoirs" ("Mémoires"). Władysław Mickiewicz's letters to Józef Ignacy Kraszewski constitute a small part of the novelist's vast epistolary legacy, bequeathed to the Jagiellonian Library by his heirs following his death. Kraszewski's letters to Mickiewicz, however, were deposited by Władysław or his daughter Maria at the Adam Mickiewicz Museum, operating at the Polish Library in Paris, and were looted from there by the Germans during the Second World War along with other collections. In 1965 these letters were donated to Poland by the authorities of the German Democratic Republic and subsequently transferred to the Jagiellonian Library. There are over 400 letters, written in Polish and French, with the French-language letters slightly outnumbering the Polish ones; the latter are accompanied in this book by translations into Polish. The subject matter of the letters is extremely varied: publishing matters, Polish affairs (including those relating to the diaspora), international issues, and personal matters. Kraszewski and Mickiewicz exerted a great influence on Poles living at the time; moreover, they were keen observers of current events, which is why their letters can serve as a valuable source of information for historians studying this period.

Keywords: Józef Ignacy Kraszewski, Władysław Mickiewicz, letters, manuscripts, Jagiellonian Library, Polish Library in Paris

BIBLIOTHECA IAGELLONICA. FONTES ET STUDIA

Józef Ignacy Kraszewski (1812-1887) i Władysław Mickiewicz (1838-1926) – dwie wielkie ikony polskiej emigracji, ambasadorowie Ojczyzny bez państwowości – w latach 1859-1887 prowadzili intensywną korespondencję, która zakończyła się dopiero na tydzień przed śmiercią powieściopisarza. Wielu badaczy w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat pochyliło się nad tymi listami, przechowywanymi w rękopiśmiennych zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej, jednak nikt wcześniej nie podjął się ich edycji ani opracowania. Trudno powiedzieć, co było przyczyną tego stanu rzeczy: bardzo nieprzyjazne pismo, zwłaszcza w przypadku Kraszewskiego, a może j. francuski, którego znajomość w Polsce coraz bardziej zanika. Otóż nieznaczna większość listów powstała właśnie w j. francuskim. Zostały one tutaj wyedytowane w oryginale i przetłumaczone na j. polski. Wachlarz poruszanych tematów jest bardzo szeroki: sprawy międzynarodowe (konflikt austriacko-pruski z 1866 r., przebieg konfliktu francusko-pruskiego w roku 1871, itd.), sprawy polskie (wzniesienie pomnika Adamowi Mickiewiczowi na krakowskim Rynku, przeniesienie jego prochów na Wawel, itd.), działalność literacka autorów listów (np. kwestia tłumaczeń, dokonywanych przez Władysława Mickiewicza, niektórych powieści Kraszewskiego na francuski czy działalność Władysława na rzecz popularyzowania dzieł ojca), a także sprawy prywatne obu korespondentów. Władysław Mickiewicz tak oto w swoich Pamiętnikach pisał o Kraszewskim: „Od początku do końca olbrzymiej korespondencji jego [...] tchnie ta sama nienasycona ciekawość [...] i ten sam wiecznie czujny patriotyzm. Zebrana w jedno, byłaby żywą kroniką współczesnej mu epoki. Powieści jego wyjdą z mody – jest to los wszystkich powieści, ale do korespondencji jego sięgnąłby z pożytkiem ten, kto chciałby zbadać wszystkie zmiany opinii publicznej w Polsce w ciągu tych lat pięćdziesięciu, gdy żwawe pióro Kraszewskiego zaznaczało z dnia na dzień najlżejsze jej wahania”. Obraz tego, czym wówczas żyła Polska, jest tu w rzeczy samej bogaty.

Celem serii „Bibliotheca Iagellonica. Fontes et Studia” jest publikowanie wydań źródłowych, których podstawą są zbiory Biblioteki Jagiellońskiej. Zamierzeniem Redakcji serii jest również ogłaszanie prac naukowych (rozpraw doktorskich, monografii, prac analitycznych, katalogów) przygotowanych przez pracowników Biblioteki.

WYDAWNICTWO
KSIĘGARNIA
AKADEMICKA

